

А97

3791р

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

М.А.К.

АЧКАН ЛІДІЯ СЕРГІЇВНА

УДК 821.161.2-1 (Білоцерківець Н.)

ПОЕТИКА ЛІРИКИ НАТАЛКИ БІЛОЦЕРКІВЕЦЬ

10.01.01 – українська література

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2014

10954

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі української літератури та компаративістики Інституту філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету

Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор філологічних наук, доцент
Анісімова Ніна Павлівна,
Бердянський державний педагогічний
університет,
професор кафедри української літератури та
компаративістики

Офіційні опоненти:

доктор філологічних наук, професор
Науменко Наталія Валентинівна,
Національний університет харчових технологій,
професор кафедри українознавства

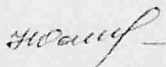
кандидат філологічних наук
Шевель Наталія Олександрівна,
Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця,
доцент кафедри україністики

Захист відбудеться «23» червня 2014 року о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.22 Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «21» травня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. Д. Осьмак

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Поезія вісімдесятників (Ю. Андрухович, Н. Білоцерківець, Ю. Буряк, В. Герасим'юк, І. Малкович, П. Мідянка, І. Римарук, Т. Федюк та ін.) посідає чільне місце в літературному процесі др. пол. XX ст. Це покоління розробило оригінальну естетичну систему, основою якої є творення нової художньої реальності. Її підґрунтя становлять принципи іманентного мистецтва: відмова від ідеологічних засад творчості, уникнення міметичного (аристотелівського) відображення життєвих явищ, прагнення до поетичної реконструкції символів-архетипів, що виражають міфопоетичну свідомість народу як першоелемент буття.

У творчому колі покоління 80-х рр. лірика Н. Білоцерківець вирізняється самобутністю й водночас органічно вписується в художньо-філософські закономірності поетичного руху др. пол. XX – поч. XXI ст. В основі поезики авторки – оригінальне світосприйняття, спроможність пізнати глибинну сутність речей і явищ навколишньої дійсності, здатність створювати найтонші психологічні образи. Феномен художнього світу Н. Білоцерківець виявляється у глибині мистецького осягнення міфопоетики, природи і людини, глибокій метафоричності, формозмістовій багатогранності.

Поетеса ввійшла в літературний процес України в кінці 1970-х рр. збірками «Балада про нескорених» (1976), «У країні мого серця» (1979), але основна частина її творчості припадає на 1980 – 1990-ті рр., презентовані поетичними збірками: «Підземний вогонь» (1984), «Листопад» (1989) та «Алергія» (1999). У 2004 р. вийшла у світ книга «Готель Централь», яка об'єднала поезії, написані у попередні роки. До розділу «Камінь» цієї збірки ввійшли вірші початку 2000-х рр. Світогляд та поетологічні особливості лірики Н. Білоцерківець дають підстави віднести її до творчого кола поетичного покоління 80-х рр. XX ст., адже авторка має суголосні з ним світосприйняття й естетичні засади.

Вагомі кроки в осмисленні феномену поетичної генерації 80-х рр. XX ст. здійснили Н. Анісімова, Ю. Ковалів, Я. Мельник, В. Моренець, Є. Нахлік, О. Никанорова, Б. Рубчак, М. Рябчук, М. Стрельбицький, М. Ткачук, В. Чуйко та ін. літературознавці. Ще у 80-ті рр. XX ст. дослідники вирізняли модерністський характер творчих пошуків Н. Білоцерківець, виокремивши як засадничу рису її поезики тяжіння до умовно-асоціативного письма. Його джерела вбачалися в суворо регламентованих засадах і приписах соцреалізму, які необхідно було зруйнувати, аби уможливити творення модерного стилю.

У періодиці відразу після виходу першої збірки було надруковано десятки рецензій, статей, у яких окреслюються окремі аспекти творчості Н. Білоцерківець, висвітлюються риси її мистецького інструментарію. Особливості художнього світу першої збірки «Балада про нескорених» розкрили Д. Деркач, А. Кацнельсон, Л. Ногаль, Б. Ногаль, Л. Яновська. Друга збірка «Підземний вогонь» стала об'єктом рецензії Н. Костенко, яка висвітлила специфіку образного та ритміко-інтонаційного малюнку віршів поетеси. Огляд книги «У країні мого серця» здійснили О. Білоус, Л. Крутяк, М. Лазарчук. І. Федюшина проаналізувала неоготичний дискурс в українській поезії XX ст., що досліджується на матеріалі творчості поетів Пращької

школи та представників покоління 80-х рр. ХХ ст., серед яких чільне місце належить Н. Білоцерківець. Рецензії на збірку «Алергія» належать І. Андрусяку та К. Москальцю. У статті «Нота Бенє: Наталка Білоцерківець» Л. Таран здійснила загальний огляд поезії, вказала на основні біографічні відомості, охарактеризувала кожну збірку в контексті доби, окреслила особливості творчої манери авторки. Однак наявним дослідженням бракує системності, адже вони не розкривають повною мірою особливості жанрової специфіки поезії, образну мову, інтертекстуальність, загальнолітературні й індивідуально-авторські способи творення художності, змістові чинники поетичної форми.

Отже, актуальність дослідження зумовлена відсутністю цілісного осмислення художнього світу Н. Білоцерківець, комплексного аналізу поезики її лірики; необхідністю з'ясування еволюції естетичної свідомості поетеси; потребою вивчення жанрової, образно-метафоричної, інтертекстуальної та версифікаційної системи творчості. Аналіз поетологічних рис лірики Н. Білоцерківець дозволяє розширити уявлення про українську модерну поезію в аспекті розгляду індивідуально-авторської поезики, а також у контексті естетичних засад поетичного покоління 80-х рр. ХХ ст., що репрезентує себе як художню цілісність.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до комплексної теми кафедри української літератури та компаративістики Інституту філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету: «Динаміка жанрів і стилів української літератури: компаративний аспект». Тема дисертації затверджена Вченою радою Бердянського державного педагогічного університету (протокол № 9 від 3 березня 2011 р.) і узгоджена на засіданні Наукової ради НАН України з проблеми «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол № 2 від 5 травня 2011 р.).

Мета роботи – комплексно охарактеризувати поетологічні особливості лірики Н. Білоцерківець, визначити місце авторки в сучасному літературному процесі.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань:

- осмислити й систематизувати праці літературознавців, що вивчали поетичну творчість Н. Білоцерківець;
- дослідити виражальні функції архетипних образів першостихій;
- виокремити художні моделі першостихій буття;
- розкрити особливості зображення пейзажу в еволюційному аспекті;
- з'ясувати роль інтертекстуальних елементів у поезії авторки;
- розглянути жанрову своєрідність у ліриці Н. Білоцерківець;
- з'ясувати особливості метафорики віршів поетеси;
- висвітлити формозмістову та версифікаційну організацію поезії.

Об'єкт дослідження – лірика Н. Білоцерківець, написана впродовж 70–90-х рр. ХХ – поч. ХХІ ст. (збірки «Балада про нескорених», «У країні мого серця», «Підземний вогонь», «Листопад», «Алергія», «Готель Централь»). Аналіз основних поетологічних рис творчості подається в контексті еволюційних процесів поетичного руху: принагідно залучаються твори типологічно подібних поетів (В. Блейка, М. Воробіова, Г. Гейне, І. Драча, К. Кавафіса, І. Калинця, Ліни Костенко, Г. Маркеса, П. Мідянки, Р. Олдінгтон, Ф. Пессоа, Г. Табідзе, Л. Талалая).

Предмет дослідження – поезика лірики Н. Білоцерківець, зумовлена сутністю естетичних поглядів авторки.

Вибір методів дослідження зумовлений особливостями наукової проблематики, яка порушується в роботі, ґрунтуючись на поєднанні кількох методологічних стратегій. Основу комплексного підходу до характеристики цілісного уявлення про поезику лірики Н. Білоцерківець складають принципи герменевтичного методу. Культурно-історичний метод застосовано з метою аналізу творчості поетеси у контексті літературного процесу 80 – 90-х рр. ХХ ст. Формальний метод використано у висвітленні стилевих особливостей і жанрової специфіки лірики. Порівняльно-типологічний метод був продуктивним при проведенні паралелей між поезією Н. Білоцерківець та інших українських поетів. Елементи компаративного методу знадобилися у зіставленні лірики із творчістю зарубіжних авторів. Такий синтез різноманітних дослідницьких методик сприяє поглибленому вивченню поетологічних рис лірики Н. Білоцерківець і є необхідною умовою для об'єктивних висновків.

Теоретико-методологічні засади дослідження становлять традиційні й сучасні підходи до вивчення явищ поезики ліричного тексту. Їх поєднання дає змогу досягнути різні рівні поезики Н. Білоцерківець. Основною одиницею вивчення лірики авторки є поезика, пов'язана з естетичною природою її творчості. Дефініція поняття «поезика» та його класифікації вимагає детального аналізу й упорядкування. У дисертації використано досягнення дослідників теорії поезики та індивідуально-авторської поезики М. Бахтіна, О. Веселовського, Г. Винокура, Г. Гадамера, Л. Гінзбург, В. Дільтея, В. Жирмунського, Т. Еліота, Б. Іванюка, Р. Інгардена, Г. Клочека, М. Кодака, В. Кожінова, Д. Лихачова, С. Павличко, Г. Поспелова, А. Ткаченка, Ю. Тинянова, Л. Чернець, Р. Якобсона, що стосуються системності, формозмістової структури, критеріїв художності літературного твору. Значну роль у формуванні інтерпретаційної бази дослідження відіграли окремі філософські ідеї М. Гайдегера, Р. Гром'яка, О. Забужко, А. Лосева, З. Фройда, Е. Фромма, Ф. Шеллінга, К.-Г. Юнга, П. Юркевича, К. Яспера та ін.

Поезика Н. Білоцерківець досліджується за рівнями, виділеними Г. Клочком: поезика художніх компонентів, окремого літературного твору, окремого письменника (індивідуальна поезика), окремого жанру, літературної течії, напряду. У роботі дотримуємося думки І. Франка, який розглянув поняття поезики як науку про побудову художнього твору.

Для визначення особливостей поезики лірики Н. Білоцерківець продуктивним є багаторівневий підхід до систематизації художнього світу авторки: мовленнєвої семантики, ритмічних, інтонаційних і фонетичних особливостей. У дослідженні виокремлюємо такі рівні поезики: міфопоетичний, образно-метафоричний, пейзажно-композиційний, інтертекстуальний, жанровий, ритміко-версифікаційний. Лірику поетеси аналізуємо в поєднанні філософської думки з художньою специфікою творів.

Наукова повизна дисертаційного дослідження полягає у тому, що: вперше здійснено розгорнутий аналіз поетичної творчості Н. Білоцерківець; розглянуто різні аспекти індивідуально-авторської поезики та виражальні засоби у їх художньому втіленні;

простежено еволюцію індивідуального стилю поетеси на основі типологічних зставлень лірики різних періодів творчості;

проаналізовано естетичну своєрідність форми вірша: його жанрове розмаїття, особливості версифікації, евфонії;

визначено роль інтертекстуальності та її основних видів у розбудові авторських художніх моделей;

простежено місце Н. Білоцерківець у творчому колі поетичного покоління 80-х рр. XX ст.

Теоретичне значення дослідження. Висвітлення окремих питань поетики лірики Н. Білоцерківець (асоціативності, інтертекстуальності, внутрішньої гармонізації творів) є значним внеском у вивчення аксіологічних аспектів сучасного літературного процесу, розкриває іманентні особливості розвитку поетичного руху. Предмет і проблематика дослідження розширюють коло аспектів вивчення літературного процесу другої половини XX ст. і поглиблюють сучасні знання про українську лірику.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть знайти застосування в подальшому науковому дослідженні творчості Н. Білоцерківець. Дисертаційна робота слугуватиме вивченню художньої своєрідності української літератури в цілому та модерної лірики зокрема і може бути використана при викладанні загальних історико-літературних та теоретичних курсів, при підготовці спецкурсів із історії українського письменства, семінарів для студентів-філологів, а також при написанні підручників з історії письменства, літературної критики. Результати дослідження можуть становити основу літературного портрета поетеси.

Апробація результатів дослідження. Окремі положення, зміст структурних частин дослідження викладено у повідомленнях на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях: «Мова – література – культура в контексті національних взаємозв'язків» (Бердянськ, 2011), XX Міжнародній науковій конференції «Мова і культура» імені Сергія Бураго (Київ, 2011), «Крихти буття: література і практики повсякдення» (Бердянськ, 2011), «Наука та освіта 2011-2012» (Прага, 2011), Інтернет-конференції «Сучасний літературний процес в Україні: пряма трансляція» (Горлівка, 2012), «Література та літературознавство у культурно-історичному континуумі» (Чернівці, 2012), «Що водить сонце й зорні стелі»: поезика любові в художній літературі» (Бердянськ, 2012), «Наука та освіта 2012» (Прага, 2012), «Наука та освіта 2013» (Прага, 2013), «Наука та освіта 2013» (Перемишль, 2013), «Сучасні проблеми та шляхи вирішення в науці та освіті 2012» (Одеса, 2012), «Мова і культура» імені Сергія Бураго (Київ, 2013).

Публікації. Основні положення і результати дослідження відображено в одинадцяти публікаціях. із них 5 статей у фахових журналах та збірниках, 1 – у зарубіжному виданні.

Структура та обсяг дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків і списку використаних джерел, що нараховує 311 позицій. Загальний обсяг дисертації 189 сторінки, із них – 164 основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету й завдання роботи, її теоретичне і практичне значення, вміщено відомості про апробацію одержаних результатів, а також проаналізовано літературно-критичні праці про творчість Н. Білоцерківець.

У першому розділі «Художня трансформація першостихій у поезії Наталки Білоцерківець» визначаються поняття «архетип», «архетипний образ», «міфологема», «символ». Це здійснюється в художній площині поезії Н. Білоцерківець. Теоретичною основою дослідження обрано наукові праці Г. Башляра та К.-Г. Юнга.

У підрозділі 1.1. «Естетичні моделі архетипного образу землі» з'ясовано, що архетип землі в ліриці Н. Білоцерківець постає однією з першостихій, за допомогою яких, згідно з міфологічними уявленнями багатьох народів, було створено весь світ. Визначаються грані архетипу землі, який утілюється в образах землі-матері («Такої темної алеї...»), землі-смерті («Сік лопуха», «Смерть»), землі-життя, землі-війни («Спогад крізь сон. 1941»), землі-малой батьківщини, землі-грунту («Бузок»), землі-країни («Земля моя солодка...»), землі-планети («Лютий»).

Образ землі містить у собі дві діаметрально протилежні іпостасі: життя і смерті, Доброї Матері і Жахливої Матері. Метафорична взаємодія архетипних образів землі та матері простежується в ліричних текстах поетеси. Тема всеплодючої землі зливається з мотивом трудових взаємин між індивідом і землею. Авторка інтенсифікує роль людини – саме завдяки її втручанню земля отримує здатність народжувати. В архетипному образі переосмислено біблійний мотив про творення першої людини з праху земного. У художньому світі Н. Білоцерківець архетип землі є багатоаспектним, найчастіше виступає первинним матеріалом для осмислення складних онтологічних проблем.

Шляхом протиставлення життя й потойбіччя поетеса демонструє сакралізацію та десакралізацію землі-матері, що набуває міфологічних вимірів. Низка поетичних творів побудована за допомогою фольклоризму, тобто фольклорних елементів, які відображають особливості душевних переживань ліричної героїні. Народнопоетична образність має істотний вплив на індивідуальний стиль авторки та визначає риси поезики її лірики. За принципом асоціативно-метафоричного мислення моделюються образи смерті, природи, об'єктивного світу, підґрунтям яких є почуття самої авторки. Архетип землі акумулює філософські, культурні, естетичні, соціальні проблеми й посідає особливе місце в індивідуальному стилі Н. Білоцерківець.

У підрозділі 1.2. «Літологічні особливості архетипу води» визначено, що в поетичній системі Н. Білоцерківець значне місце посідає водна першостихія, яка характеризується варіативністю, контрастністю, багатогранністю. Давньоукраїнський міфобраз води співвідносний із архетипним мотивом глибинних, світотворчих, нижніх вод землі, що використовується у різних міфологіях світу. Це жіноча стихія світобудови, праматір життя та джерело всезагального зачаття, зародження світу.

У структурі поетичного тексту Н. Білоцерківець провідним є архетип води. Образи води вживаються надзвичайно широко в різноманітних варіантах: чоловічі, до яких відносяться «небесні», здатні запліднити землю, поєднавшись із «земними»

(«Хліб», «Марші») та жіночі, що об'єднують у собі «земні» води криниць і джерел («Солов'ї», «Пісня»). На позначення водної стихії авторка вживає образ «води із крана».

Гіперболізоване змалювання водної першостихії Н. Білоцерківець виконує прогностичну функцію та є знаком-символом передвіщення майбутнього молодому поколінню. Поетеса зобразує межі реальних картин деградації та вимирання природи, на художньо-образному рівні акцентує увагу на проблемі розладу та хворобливої слабкості світу, а також збереження довкілля.

Із архетипом води тісно пов'язаний образ часу, що символізує циклічність буття. Творче новаторство Н. Білоцерківець виявилось в парадоксальному поєднанні символів смерті та духовної енергії. Трансформуючи традиційні образи джерела та криниці, авторка втілює концепт «живої води» і надає йому притчового змісту, що несе в собі ідею дбайливого ставлення до природи.

Інваріантні образи води у творчості поетеси представлені надзвичайно широко у різноманітних видах чоловічої та жіночої сфер (ріки, озера, дощі, сніги, грози, криниці, джерела, струмки, моря, калюжі, болота, океани). Вода усвідомлюється поетесою як утілення самого життя, розмаїтого й рухливого. Архетип першостихії увиразнюють такі художні засоби: епітети, порівняння, метафори, імперативи, зменшено-пестлива та емоційно-маркована лексика.

У підрозділі 1.3. «*Форми вираження архетипу вогню*» акцентовано увагу на тому, що авторський стиль Н. Білоцерківець характеризується своєрідним естетико-експресивним відтінком, глибоко-психологічними настроями та переживаннями ліричної героїні, образною наповненістю і прозорістю синтетичного узагальнення. Поетика віршів акумулює в собі майстерний синтез асоціативних метафорик із прямим зображенням дійсності. У художній тканині лірики архетип вогню є образом наскрізним, лейтмотивним і циклоутворювальним (збірка «Підземний вогонь»). Архетип вогню має три форми вираження: небесну («Сьогодні вночі я побачу Юпітер багрянний...»), «Сьогодні вечір повен тиші й ласки...»), земну («Осінь», «Земля моя солодка...»), «Калина», «Солов'ї», «Елегія липневої грози», «Пошерхлого листя столітні обличчя...»), «Вогонь») та підземну («Підземний вогонь», «З листопадних небес, із нічної п'тьми Скорпіона...»). Цілісність архетипу вогню утворює семантику руху, закладену в різних дієслівних формах (горять, згорить, обпіка, засвітив, згаса, димлять, спалили, пала, сяяти та інші). Н. Білоцерківець створює образ іскри як засіб відображення архетипу першостихії («Вогонь», «Їй не повірять я ніяк не можу...»).

Розкриттю особливих якостей вогню слугує характеристика інтенсивності дії (згасає, танцює, шкварчить, мерехтить), позитивної оцінки (м'який), стану (спокійний, усміхнений, перелітний) і прийом колористичних епітетів (червоний, фіолетовий, голубий, блідий). Небесна форма вогняної стихії відтворена в образах вечора, місячного світла, Венери тощо. У художньому світі Н. Білоцерківець природа й людина перебувають у неперервному зв'язку. Перед реципієнтом постає зовнішній мікрокосм як широкий, відкритий простір, що творить великий світ. Земна форма вогню у творчості поетеси представлена текстами, які висвітлюють проблеми циклічності життя й урбаністичної буденності. Вогонь виявляється як синестезія зору, слуху, дотику, що формують образ стихії, яка володіє життєдайною і волюнчар

величезною нищівною силою.

Визначальною складовою зображення земної форми вогню є звернення поетеси до перцептивних відчуттів. У ліриці виокремлюються особливості поетики земної форми вогню: дотиковий (позначений тактильними відчуттями), зоровий (зображений за допомогою колірних епітетів) і слуховий (відображений звуковими образами).

У підрозділі 1.4. «Основні складові архетипу повітря» виявлено, що у творчості Н. Білоцерківець міфологема повітря виражена меншою мірою порівняно з іншими першостихіями. Це пояснюється його незначною варіативністю. У міфології повітря – одна з фундаментальних стихій світобудови, що співвідноситься з чоловічим началом.

Повітря змодельовано як цілісний організм, що за своїми діями статичний, за тактильними відчуттями – теплий. Цей архетип постає не лише втіленням інтимної сфери, але й несе в собі танаталогічний мотив. Увагу реципієнта зосереджено на смерті, яка виступає в повітрі. Зображуючи першостихію повітря, поетеса використовує гру з читачем – повторює й перефразовує словосполучення.

У міфології семантичне ядро повітря акумулюється в значенні світла, польоту, легкості, запаху та смаку. Повітряна першостихія Н. Білоцерківець утілюється у таких образних концептах: польоту («День», «Балада про нескорених», «Коли б я усе уміла...»), дихання («Хор», «Вино самотнього», «Синій абажур»), тиші («Про діда і зелені яблука», «Вже скоро, скоро відлітати...»), звуках («Уже дерева голі схилили віти кволі...», «Клод Дебюссі», «Ти дзеркало постав перед природою...»), вітру («На міцне товариство наші з'єднані руки...»). Архетип повітря втілено в ольфакторних образах, що передають повне розмаїття запахів, та в іпостасі духу. В похідному образі вітру поетеса поєднує позитивні і негативні риси, які є основою для моделювання метафоричного образу вітру: руйнівника та бунтаря.

Архетип повітря спроектований крізь призму інтимних почуттів ліричної героїні. Поетеса створює образ смертоносного повітря, яке спочатку несе в собі старіння, а потім – відмирання живого, що свідчить про плинність часу.

У другому розділі «Поетика пейзажу в ліриці Наталки Білоцерківець» проаналізовано поетологічні особливості пейзажу у віршах авторки.

Здійснено огляд наукової літератури стосовно теоретичних засад пейзажу. Великий внесок у розробку цієї категорії зробили М. Епштейн, Д. Лихачов, Г. Поспелов, Є. Фаріно, В. Халізов та ін. Проблема визначення пейзажу як літературознавчої категорії і сьогодні є дискусійною. На форми й функції пейзажу в літературі впливають історико-культурна ситуація, філософські уявлення, фольклор, міфологія, індивідуальні пошуки митців та інші чинники. Пейзаж у ліриці Н. Білоцерківець проаналізовано у світлі теоретичних концепцій М. Епштейна та Є. Фаріно.

У підрозділі 2.1. «Естетична концепція пейзажу у ранній ліриці» розглянуто ранні збірки поетеси «Балада про нескорених», «У країні мого серця».

Встановлено такі особливості творення пейзажу: єдність людини і природи, замилювання довкіллям, зміна просторів і часів. У ранніх творах поетеси природу зображено в різних аспектах: реальному, символічному, естетичному, психологічному. Потужними є романтичні та філософські мотиви, які запозичуються

із творів Б.-І. Антонича, П. Тичини, І. Франка. Рання лірика поетеси є близькою до найвного, романтичного сприйняття життя в його повноті й цілісності. У ній утверджується ідея причетності людини до існування природи, пошук гармонії у стосунках із нею.

Пейзаж у ранній ліриці Н. Білоцерківець набуває різних семантичних конотацій, що дозволяє виділити такі форми: степовий («Хліб»), урбаністичний («Київ»), статичний («Святкові пісні»), динамічний («Хліб»), орнітоморфний («Соловейко»), ботаноморфний («Сад»), солярний («Спека») та календарний («Літо», «Кюянівська осінь»).

Рання лірика поетеси характеризується поетизацією краси природи та прагненням зобразити єдність людини й довкілля. Пейзажі цього періоду відзначаються буденністю, невимушеністю описів, образністю мови, філософічністю, метафоричністю, міфологізацією. Авторка зображує природну картину життя міста, надаючи пейзажним замальовкам особливої задушевності й експресивності. Постають динамічні картини довоколишніх змін, представлених сходом сонця, внаслідок чого «вулиці ведуть широкий крок», місто прокинулось «гудом нових машин», село – «волошковою синню». Н. Білоцерківець дотримується фольклорної традиції в осмисленні природи як сакральної субстанції.

У ранній ліриці представлено різновиди пейзажу: гіпотипозис та екфразис. У віршах презентовано візуальні пейзажі, створені за допомогою зображально-живописних елементів картин («Бузок») М. Врубеля, («Дівчина на кулі») П. Пікассо, («Каміння кричить») Б. Лінке. У циклі «Художники» авторка розкриває змальовану митцями природу й подає її через призму сприйняття довоколишньої дійсності як ліричну. Найхарактернішою рисою цього різновиду пейзажу виступає мозаїчність і фрагментарність: поетеса бере лише окремі фрагменти з картини Врубеля «Бузок», зокрема образи листя та квітів і поєднує їх із почуттями ліричного суб'єкта.

Вірш «Броніслав Лінке. Каміння кричить» споріднений із нарисом, який ґрунтується на імпровізації. Образ каменя вживається в символічному плані, що унаочнює ідеї необмеженості духу, свободи та етнічної пам'яті. У пейзажі-гіпотипозисі Н. Білоцерківець симбіотично поєднує образотворче мистецтво й поезію, що відображається в образах каменя й бузку. Тексти – відтворення репродукцій по пам'яті, без деталізації та конкретики реальних деталей, тобто поетеса передає власне бачення.

У ліриці Н. Білоцерківець використано ще один вид пейзажу (екфразис), який перебуває на перетині двох мистецтв: літератури й музики. Авторка створює шкль «Музиканти», де засобами художнього слова передано музику видатних світових композиторів В. Шенберга та К. Дебюссі. У вірші «Клод Дебюссі. Відзеркалення в воді» поетеса послідовно описує музику через асоціації. Поетична тканина тексту побудована на зіставленні двох просторових площин, що досягається за допомогою енантіоморфізму: верх представлено образами місяця, явора, каменя й серця, а низ – образом річки.

Філософічність ранньої поезії досягається особливою ліричною теплотою, неповторною емоційністю, настроєвістю слова. Авторка асоціює природу із перехідними етапами життя людини, що стосуютьсяплинності часу, вічності

Пейзажі переповнені деталями, ускладненими метафоричними словосполученнями, відзначені глибоким ліризмом. У віршах поетеса акцентує увагу на тому, що природа – могутня сила й невичерпне джерело творчості.

У підрозділі 2.2. *«Нова філософія пейзажу у ліриці 80 – 90-х рр. ХХ ст.»* з'ясовано творчу еволюцію в зображенні природи, що відбулася під впливом змін світогляду й філософсько-естетичного пошуку Н. Білоцерківець. Створюючи пейзажні замальовки, поетеса зображає природу як багатогранне й динамічне життя. Вона розуміє і відчуває її як сферу, де людина фізіологічно-відчутно й духовно-переконливо пізнає власне буття.

Переживання поетеси знайшли втілення у своєрідних картинах природи. Поетика пейзажу зрілого періоду відзначається такими рисами: наповнення новими образами, поглиблення їх психологізації, символізація природних замальовок. Н. Білоцерківець створює орнітоморфні («Ластівки»), ботаноморфні («Троянда»), зооморфні («Риба»), урбаністичні («Київ»), календарні («Лютий») вірші. У цей період творчості розширюється контекст зображення, з'являються нові для авторки типи – культурологічні («Веймар», «Елегія Пікассо»). Описи природи є не лише складовими внутрішнього світу ліричної героїні, а й органічно включені до сфери її філософських пошуків і творчого самовизначення («Пора репетицій», «Отак іще крізь ту глибину...»). Пейзаж відображає розмаїття інтимних переживань ліричної героїні, зокрема почуття нещасливого кохання («Мое серце зламалося. Так я цю повість почну...»), «Елегія прощання»). Природа у творчості поетеси гармонійно співіснує з людською сферою, ці два світи взаємодоповнюють один одного. Між картиною природи і ліричною героїнею у Н. Білоцерківець немає чітких меж, їх відсутність підкреслює гармонію індивіда з пейзажем.

Лірика 80 – 90-х рр. ХХ ст. відзначається змістовим наповненням пейзажних картин, що пояснюється змінами, які відбулися в світогляді поетеси. Основним композиційним принципом побудови віршів є принцип єдності, який виявляється у взаємопроникненні різноманітних явищ і подій, у поєднанні сучасності та історії, нового і вічного. Пейзажні замальовки увиразнюються епітетами, метафорами, асоціаціями, метагоге, асоціативними рядами. Для зображення природи поетеса використовує прийом енантіоморфізму, створює слухові й зорові образи, що увиразнюють довколишній світ. Н. Білоцерківець фокусує увагу на перманентному наступанні та чергуванні основних річних фаз.

У третьому розділі *«Своєрідність інтертекстуальності та формозмістової організації поезії Наталки Білоцерківець»* висвітлено особливості явища інтертекстуальності, метафоричного зображення світу, жанрової своєрідності та версифікаційної майстерності поетеси.

У підрозділі 3.1. *«Явище інтертекстуальності як складова поетики»* виявлено, що в поезії Н. Білоцерківець синтезовано здобутки різних літературних шкіл, художні прийоми попередників, які виявляються в різних формах інтертекстуальності. Її художні вияви висвітлено крізь призму теоретичних концепцій Ж. Женетта.

У процесі текстуального аналізу здійснено диференціацію інтертекстів, визначено вплив творів літератури, історії, живопису, музики, кіно, сюжетів, мотивів та образів стародавніх міфів і легенд на формування змісту ліричних творів.

Розглянуто проблему віршів поетеси на внутрішньо- й міжтекстовому рівнях шляхом дослідження: зв'язку тексту твору з прототекстами; системи функціонування літературних і міфологічних образів і мотивів; жанрової специфіки твору; латентних міфологічних елементів (їх перегуку та взаємодії).

Уся поетична творчість Н. Білоцерківець характеризується палімпсестичністю письма: образи, мотиви, сюжети світової, української літератури, кіно та музики накладаються на зображені нею реалії суспільного й мистецького життя, порушуючи актуальні проблеми. Інтертекстуальність виявляється в інтерпретації образів із французької (міст Мірабо), німецької (Лорелай, Фауст), англійської (троянда), грузинської (тринадцятилітній хлопець), української літератур (зів'яле листя, Катерина), усної народної творчості (кривенька качечка) та ін.

Виявлено такі види транстекстуальних відношень: власне інтертекстуальність як «суприсутність» в одному тексті двох чи більше текстів – «текст у тексті», гра цитат, алюзії, плагіат; паратекстуальність як відношення тексту до свого заголовка, передмови, післямови, епіграфу, різних типів «коментарів» до твору, що містяться в ньому самому; метатекстуальність як коментуюче і часто критичне покликання на свій претекст; гіпертекстуальність – реляція «гіпертексту» з «гіпотекстом», висміювання й пародіювання одним текстом іншого.

Інтертекстуальність як «суприсутність» в одному тексті – «текст у тексті» репрезентована образом троянди із творчості англійського поета В. Блейка, постатями художника П. Пікассо та режисера П. Пазоліні, алюзією до фільму італійського кінорежисера П. Пазоліні «Мама Рома», ремінісценцією-переробкою вірша Т. Шевченка «Садок вишневий коло хати...» та «Катерина», заголовка відомого роману Г. Маркеса «Сто років самотності». У ліричних текстах поетеси різноманітні цитати (прямі, трансформовані, скорочені, перефразовані, алюзійні) становлять центр інтертекстуального поля, що вводить до її творчості постать П. Пікассо. На периферії цього поля міститься зображення реалій життя живописця, що також набули значення символів, підґрунтям яких є його життєтворчість.

Особливості паратекстуальності виявляються й у відношенні тексту віршів до їх епіграфів, що несуть певний тип інформації, на якому наголошує автор. Епіграф повноцінно розкривається лише у процесі взаємодії з авторським текстом, налаштовуючи на діалогічність із читачем. Цей додатковий інформаційний носій завжди розширює підтекстове поле твору і є ключем до його інтерпретації. Паратекстуальність виявлена в заголовках на лексичному рівні (цикли «Музиканти» та «Художники»), епіграфів («Фаусти») («Ходить Фауст по Європі» – П. Тичина), «Ліс» («На півшляху свого земного світу / Я трапив у похмурий ліс густий» – Д. Аліг'єрі), із радянських шлягерів: «Наш паровоз, вперед лети», із англомовних хітів: «When I was a student of the university», «I wanna to be your lover»), присвяти («пам'яті Ернста Юнгера», «братові»). Гіпертекстуальність характеризується динамічністю та нестабільністю, які перетворюють звичайний текст на мозаїку («Фаусти»).

У ліриці авторки метатекстове проектування в циклі «Художники» та віршах «Лорелай» відбувається на сюжетно-образному рівні й у площині проблематики. У зазначених віршах поетеса використовує ще один із прийомів інтертекстуальності – парафраз.

У підрозділі 3.2. «*Жанрова своєрідність лірики*» визначено, що творчість Н. Білоцерківець позначена новаторськими пошуками змістоформи віршованих творів, експериментуванням із генеологічними, стилістичними та версифікаційними структурами. Жанрові особливості поезії Н. Білоцерківець проаналізовано у світлі теоретичних концепцій О. Галича, М. Лановик, З. Лановик, Г. Поспелова, А. Ткаченка.

Рання лірика поетеси характеризується використанням елементів плачу й голосіння у віршах, що зумовлено впливом фольклорних творів. Жанровий спектр представлений баладою («Балада про нескорених», «Хліб», «Дзеркало»), елегією, віршем-присвятою («Василію Чумаку», «Синій абажур»), ліричним портретом із елементами послання, віршовими оповіданнями («Казки»), віршем-діалогом («Кизим і Кизименко»), політичним посланням («Револуція», «На міцне товариство наші з'єднані руки», «Батьківщина»), ліричною сповіддю («Жодне кохання не шастя, тим більше оце...»).

Поезія 80 – 90-х рр. ХХ ст. насичена різножанровою мозаїкою, де простежено урізноманітнення форми вірша та створення унікальної парадигми жанрів. Принцип циклізації давав змогу об'єднувати вірші в окремі тематично-жанрові групи з характерним для них спільним діапазоном ліричного переживання. Основна риса творів цього періоду – філософське осмислення проблем буття, що виявляється у таких жанрах: медитаціях («Ці дні прожиті нами відійшли...», «Кохання в Києві страшніш од венеційських...»), верлібрі («Метро», «Починається знов алергія...»), зоровій поезії («Саксофоніст»), сонетах («Риба», «Спогад крізь сон. 1941», «Покинутий дім»).

У підрозділі 3.3. «*Роль асоціативної метафори в поезії*» з'ясовано, що індивідуально-авторський стиль та психологія художнього мовлення у творчості Н. Білоцерківець передаються авторськими тропами. Метафора допомагає поетесі відтворити найтонші відтінки людської психіки, досягнути суб'єктивне чуття образним здобутком. Теоретичним підґрунтям дослідження обрано наукові засади Б. Іванюка, М. Коцюбинської, Л. Макаренка, Е. Соловей, І. Франка.

Метафора посідає вагоме місце у створенні індивідуально-образного світу Н. Білоцерківець, виступаючи найважливішим стилеформульвальним засобом її творчості. Саме цей троп яскраво репрезентує ідіостиль авторки, його самотність і світоглядну концепцію буття. Для стилю Н. Білоцерківець характерним є використання метафори, яка відображає органічну «трискладовість» сучасного інтелекту: душу, традицію та соціум.

У творчості поетеси виявлено метафори зорового, слухового, смакового, тактильного, одоративного (нюхового) класів. Навколишню дійсність лірична героїня сприймає через конкретно-чуттєві образи. Важливу роль відіграє використання вічних образів зі світової («Різдво в Європі», «Хор хлопчиків», «Ізвечора упав такий мороз...», «Тридцятилітні поети») та української («Кривенька качечка») культури. У розкодуванні традиційних образів літератури Н. Білоцерківець схильна до їх осучаснення та символічної конкретизації. Метафори зорового класу вибирають у себе ключові образи (риба, доба, пори року та ін.) і кольороназви (сірий, білий, чорний, блідий, фіолетовий, блакитний, синій, червоний, рожевий, зелений, золотий, срібний, багрянтий, жовтий), слухового класу (щebetання птиць, дзвін, крик

і відсутність звуків). Авторка порушує філософські проблеми плинності життя, його одноманітності, безбарвності, порожнечі. Через ретроспективні спогади про світ дитинства передано почуття безвиході та невизначеності, що їх переживає лірична героїня. Виявлено закономірності вживання слів на означення смакових якостей (терпкий, солоний, гіркий, хмільний, солодкий, отруйний). Ці метафори становлять незначну частину лірики поетеси та можуть передавати як позитивні, так і негативні риси складних стосунків індивіда з урбанізованим світом. Н. Білоцерківець використовує семантику на позначення одоративних відчуттів для розкриття образу міста та людських взаємин.

У ліриці 80 – 90-х рр. ХХ ст. поширені метафоричні образи на означення нюхових вражень. Поетеса насичує твори різноманітними запахами: кіс, води, крові, боротьби, бід, осені, плацкартних вагонів, вологих подушок, клозету, цигарок, любові, міст, мокрого хутра, лою, яблук. У метафоричній системі виникає узгодженість усіх компонентів і елементів, спрямованих на створення у сприйнятті читача місткого символічного образу, поетичного зворушення та подивованості глибиною духовного світу ліричної героїні. Для своїх поетичних картин Н. Білоцерківець обирає буденну основу, нагнітання натуралістичних деталей, які контрастують із зовнішньою помпезністю урбанізованих міст.

У підрозділі 3.4. «*Версифікаційна майстерність лірики*» виявлено, що динамічний і розмаїтий світ лірики Н. Білоцерківець репрезентований у змістових межах версифікаційної структури, специфічній словесно-поетичній формі, яка відображає ідейно-художній задум авторки. Версифікаційні особливості проаналізовано крізь призму теоретичних ідей Г.-Г. Гадамера, І. Качуровського, Ф.-В. Шеллінга.

Внутрішня єдність тексту створюється за допомогою рими, строфіки, метра, ритміки, інтонаційно-синтаксичної організації вірша, які взаємодіють із лексичним матеріалом. Кожен із елементів віршування Н. Білоцерківець визначається контекстом поезії та ідеєю автора. Одним із функціональних версифікаційних засобів є рима, що виокремлює віршовий рядок, його звукову та інтонаційну оформленість. Це зумовлює семантичні асоціації між ритмічними частинами вірша.

До важливих ритмотворчих чинників поезії належать варіанти рим за типом наголосу (чоловіча, жіноча), використання яких впливає на ритмомелодійний малюнок вірша. Для уникнення ритмічної одноманітності Н. Білоцерківець поєднує чоловічі (уривчастого ритму) та жіночі (ритм наспівності). З'ясовано, що в ранній ліриці переважають вірші, написані здебільшого двостопними розмірами, зокрема ямбом. Порівняно з ранньою лірикою, поезія 80 – 90-х рр. ХХ ст. характеризується використанням дактиля та амфібрахія. Н. Білоцерківець зображує Січневе повстання, застосовуючи 4-стопний дактиль із ненарощеним закінченням. Для створення повної картини ритму поезії використано звуковий повтор. Мовна мелодика накладається на своєрідну вимову звуків. Спостерігається повторення однакових голосних (переважно наголошених) звуків у суміжних чи близько розташованих словах художнього тексту та співзвучність голосних у рими.

У **висновках** узагальнено основні результати дослідження. Постать Н. Білоцерківець уходить до плеяди поетів др. пол. ХХ – поч. ХХІ ст. Її світогляд та поетика сформувалися у нерозривному зв'язку з естетичними засадами покоління

80-х років XX ст. Засадничим для розбудови художнього світу авторки стало прагнення вісімдесятників творити модерну поезію, вільну від ідеологічних упливів і соцреалістичних канонів. Творчість Н. Білоцерківець характеризується новим світосприйняттям, спроможністю пізнати глибинну суть речей і явищ. Особливості поетики авторки ґрунтуються на мистецькому осягненні природи і людини, глибокій метафоричності, формозмістовій багатогранності.

У сучасному літературознавстві відсутня ґрунтовна наукова рецепція творчості Н. Білоцерківець. Статті та рецензії переважно присвячені розгляду проблемно-тематичного кола й окремих рис поетики, однак наявним дослідженням бракує системності. Поетику лірики Н. Білоцерківець доцільно розглядати за такими рівнями: образно-метафоричним, пейзажно-композиційним, інтертекстуальним, міфопоетичним, жанровим, ритміко-версифікаційним. У сукупності вони слугують виявленню художньої специфіки творів та філософської думки авторки.

У роботі розмежовано поняття «архетип», «архетипний образ», «символ», «міфологема». У поезії Н. Білоцерківець архетипи першостихій (земля, вода, вогонь та повітря) метафорично втілюються через індивідуально-авторську трансформацію та суб'єктивне бачення світу. У ліричному тексті архетипні образи відзначаються структурно-змістовою двоплановістю: першопочатку та смертоносно-поглинаючою стихією. Для їх увиразнення поетеса використовує метафори, метонімії, інвективи, персоніфікації, порівняння, епітети, інверсії, звертання, оксиморони, градації, асонанси, алітерації, риторичні питання. У ранній ліриці архетипні образи першостихій утілюються через використання фольклорних елементів, зокрема голосінь («Смерть»). Основними функціями архетипних образів є відображення циклічності та буденності життя («Зів'яле листя», «На Київ пада дощик тихий...»), поетичне зображення ностальгійних почуттів на основі спогадів («Земля моя солодка...»), «Цей дощик – наче виноград...»), утілення мотивів єдності людини і землі («Марші»).

На відміну від ранньої лірики поезія 80 – 90-х рр. XX ст. характеризується філософічністю у художньому вираженні першостихій («Підземний вогонь»), їх сакралізацією та десакралізацією («Сік лопуха»), порушенням проблеми лихоліть Другої світової війни («Солов'ї»), особистісно-ностальгійним наповненням і суспільно-реалістичним змістом («Лютий»).

Архетип землі позначений суперечливою глибиною: земля-мати (Добра Мати) та смертоносно-поглинаюча земна стихія (Зла Мати). Лоно матері-землі втілено в образі всеплодючої землі, яка характеризується народженням-оновленням, відродженням. Архетип першостихії наснажений танатологічними мотивами, які втілюються через образи гробу й могили. Образ смерті увиразнюється військовою проблемою, що несе руйнівні тенденції на землі.

У поезії Н. Білоцерківець водна першостихія представлена в різноманітних видах чоловічої (дош. сніг, гроза) та жіночої води (ріки, озера, криниці, джерела, струмки, моря, калюжі, болота, океани). Значну частину творчості посідає жіноча вода, яка є основним джерелом життя на землі. Поетеса створює індивідуально-авторський образ «води із крана». Вода усвідомлюється авторкою як утілення самого життя, розмаїтого і рухливого. За допомогою образу першостихії порушуються проблеми кохання, циклічності життя, єднання людини і природи.

сенсу буття людини.

Архетип вогню має три художні форми вираження: небесну, земну, підземну та образ іскри, створені за допомогою різноманітних художніх засобів. Небесна форма вогняної першостихії представлена образами вечора, місячного світла та планети Венери. Земний вогонь утілюється в дотикових, зорових і слухових образах. Ця форма вираження вогняної першостихії увиразнюється колористичними психологічними характеристиками та репрезентована образом іскри. Підземний вогонь концентрує в собі синтез двох світів (реального і фантастичного), при цьому особлива увага акцентується на потойбічному світі. Метафоричне поле архетипу вогню ґрунтується на взаємодії значень світла і тепла, що можуть виявлятися у процесі горіння. Першостихія цілісно відтворюється за допомогою дієслівних форм (горять, згорить, обпіка, засвітив, згаса, димлять, спалили, пала, сяяти та ін.) та увиразнюється мотивом згасання вогню, що несе семантику спокою, відпочинку. Поетеса створює індивідуально-авторський образ космічного й атомного вогнів.

Повітряна першостихія створена низкою архетипних моделей (руху, духу, запаху, звуку, тиші, вітру). Образ повітря спроектований крізь призму проблем суспільства та інтимних почуттів ліричної героїні. Авторка відтворює повітря як цілісний організм, який може набувати різної форми, а за тактильними відчуттями бути теплим, холодним. Образ смертоносного повітря має амбівалентний зміст: спочатку несе в собі старіння, а потім – відмирання живого, що свідчить про плинність часу. Образи першоелементів світу утворюють структурно-змістове та смислороджувальне ядро, що втілюється в цілісній концепції людини і світу, ідеї гармонійної єдності всіх елементів людського буття.

Ліричний пейзаж має сутнісні риси зображення: посилена метафоризація, акцентоване авторське начало та присутність значної кількості типів описів. У ранній ліриці Н. Білоцерківець природа сприймається як утілення самого життя, безмежного і розмаїтого. Образ природи постає в різних аспектах: реальному, символічному, естетичному, філософському, психологічному, історичному. Через зображення природи й прилучення її до життя поетеса шукає шляхи досягнення гармонійної єдності світу, смислу буття, творчого перетворення Всесвіту. Природа метафоризується, набуваючи самоцінності (як художній образ) у віршовому тексті.

У ліриці 80 – 90-х рр. ХХ ст. спостерігається стильова еволюція у зображенні пейзажних картин, що пояснюється змінами у світогляді поетеси під впливом історичних змін та філософсько-естетичних шукань. Основними особливостями пейзажу є зображення взаємопроникнення різноманітних явищ і подій, поєднання сучасності й історії, нового та вічного. Н. Білоцерківець прагне у своїх пейзажних замальовках до зближення просторів (неба й землі, ідеального й реального, побутового й буттєвого), часів (минулого, теперішнього, майбутнього), стирання меж між світом ліричної героїні і зовнішнім світом. Вона порушує філософську проблему єднання людини та природи, яка вирішується на різних рівнях ліричного тексту. Чимало пейзажів цього періоду творчості набувають соціального забарвлення, що пов'язано з революційними зрушеннями, які відбувалися в суспільстві.

Інтертекстуальні зв'язки в ліриці Н. Білоцерківець є конструкціями, що утримують на собі різні шари твору – образний, сюжетний, композиційний,

мотивний тощо. Лірика поетеси виявляє різноманітні форми літературної інтертекстуальності, що яскраво виявляються у поезії 80–90-х рр. ХХ ст. Найчастіше вони мають завуальований характер, постаючи на рівні алюзій чи ремінісценцій. У творчості поетеси простежуються такі види інтертекстуальних зв'язків: «суприсутність тексту у тексті», паратекстуальність, метатекстуальність і гіпертекстуальність.

Інтертекстуальні сюжети й образи походять із середньовічних легенд і творів Е. Юнгера, Г. Табідзе, В. Блейка, П. Пазоліні, П. Пікассо. Зазначені вище інтертекстуальні конструкції доцільно розуміти як одиниці тексту, що зчитуються з контексту твору. Така інтертекстуальність передбачає наявність певної літературознавчої підготовки, високого рівня обізнаності з різноманітними мистецькими творами, а також освіченості автора та реципієнта. «Суприсутність» в одному тексті – «текст у тексті» – репрезентована алюзіями, ремінісценціями, ремінісценціями-переробками, перифразами та переспівами, що беруть участь у образо- та проблемотворенні лірики Н. Білоцерківець. Паратекстуальність представлена епіграфами і заголовками, які впливають на підтекст віршів поетеси, орієнтованих на літературне джерело. Метатекстуальність у ліриці втілена як інтертекст-переказ і дописування у вигляді перенесення цілісної системи персонажів. Гіпертекстуальність характеризується динамічністю та нестабільністю, що трансформують текст у мозаїку.

У творчості поетеси синтезовані класичні форми вірша. Лірика Н. Білоцерківець характеризується використанням таких жанрів: пісні (колискові, солдатські, ліричні, патріотичні), балади, елегії, послання, віршовані оповідання, ліричні мініатюри та сповіді, вірші-алегорії, політичні послання, верлібр, вірші-сповіді, візуальна поезія, сонет.

Поезія авторки насичена метафорами, які змодельовані за допомогою конкретно-чуттєвих образів. Згідно з класифікацією Л. Макаренка, виокремлено зорові, слухові, смакові, тактильні та одоративні метафори. Найчисленнішою групою метафор є утворення, які ґрунтуються на зорових відчуттях ліричної героїні. Це зумовлюється тим, що інформацію про світ людина отримує через зоровий аналізатор. Менше метафоричних образів, утворених на основі слухових і смакових асоціацій. Вони детальніше відтворюють спогади про дитинство, історію минулих сторіч, стосунки між людьми. Метафори тактильного та одоративного класів набувають як негативних, так і позитивних рис у характері ліричної героїні, що гостро переживає конфлікти міського життя та потерпає від самотності.

Для відтворення ритмомелодики віршів Н. Білоцерківець використовує поєднання різних видів рим, 2- та 4-стопні віршові розміри (ямб, хорей, дактиль, амфібрахій). Простежується ускладненість творення поезики ритму у ліриці 80–90-х рр. ХХ ст. Із засобів евфонії авторка наляє перевагу асонансам, алітераціям, рефрену.

Дослідження поезики Н. Білоцерківець є перспективною проблемою сучасного літературознавства. У подальших студіях потребують більш конкретного розгляду такі питання: рівні версифікації лірики, особливості хронотопу, вияви символістського й імпресіоністичного стилю у поезії.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

1. Ачкан Л. С. Поетика повсякдення в поезії Наталки Білоцерківцевь / Л. С. Ачкан // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : лінгвістика і літературознавство : Міжвуз. зб. наук. ст. / гол. ред. В. А. Зарва. – Бердянськ : БДПУ, 2012. – Вип. XXXV. – С. 463–468.
2. Ачкан Л. С. Поетика пейзажу в ранній ліриці Наталки Білоцерківцевь / Л. С. Ачкан // Мова і культура. (Науковий журнал). – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – Вип. 14. – Т. VII (153). – С. 347–351.
3. Ачкан Л. С. Інтертекстуальні вияви в поезії Наталки Білоцерківцевь / Л. С. Ачкан // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Філологічні науки. – 2012. – №12 (247). – С. 6–12.
4. Ачкан Л. С. Художнє трансформування архетипу землі у творчості Н. Білоцерківцевь / Л. С. Ачкан // Мова і культура. (Науковий журнал). – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. – Вип. 16. – Т. II (164). – С. 337–342.
5. Ачкан Л. С. Художнє втілення архетипу землі у ліриці Наталки Білоцерківцевь / Л. С. Ачкан // Слово і час. – 2014. – № 2. – С. 65–72.

Додаткові публікації:

1. Ачкан Л. С. Філософська функція пейзажу в ліриці Наталки Білоцерківцевь / Л. С. Ачкан // Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Наука та освіта 2011 – 2012». – Т. 6. – Прага : «Освіта і наука». – 2011. – С. 44–46.
2. Ачкан Л. С. Інтертекстуальність у ліриці Наталки Білоцерківцевь / Л. С. Ачкан // Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Наука та освіта 2012». – Т. 14. – Прага : «Освіта і наука». – 2012. – С. 42–44.
3. Ачкан Л. С. Явище інтертекстуальності: теоретичний аспект / Л. С. Ачкан // Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції «Наука та освіта 2013». – Т. 44. – Прага : «Освіта і наука». – 2013. – С. 31–33.
4. Ачкан Л. С. Проблеми інтертекстуальності в літературознавстві: теоретичний аспект / Л. С. Ачкан // Збірник наукових праць SWorld. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми та шляхи вирішення в науці та освіті 2012». – Вип. 4. – Т. 38. – Одеса : Купрієнко, 2012. – С. 86–90.
5. Ачкан Л. С. Інтертекстуальность как способ индивидуального текстообразования лирики Наталки Белоцерковец / Л. С. Ачкан // Социосфера. – 2013. – № 2. – С. 27–30.
6. Ачкан Л. С. Архетип землі в ліриці Н. Білоцерківцевь / Л. С. Ачкан // Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції «Науковий простір – 2013». – Т. 26. – Перемишль : Освіта і наука. – 2013. – С. 49–51.

Ачкан Л. С. Поетика лірики Наталки Білоцерківцевь. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю – 10.01.01. – українська література. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2014

У дисертації вперше проаналізовано поетику лірики Н. Білоцерківцевь. Визокремлено рівні поетики авторки: образно-метафоричний.

пейзажно-композиційний, інтертекстуальний, жанровий, ритміко-версифікаційний. Розглянуто різні аспекти архетипних образів першостихій, простежено їхню роль у віршах авторки. Проаналізовано художні моделі архетипних образів землі, води, вогню, повітря. Досліджено поетичні особливості пейзажу лірики авторки, простежено стильову еволюцію у зображенні пейзажних картин, що пояснюється змінами у світогляді поетеси під впливом історичних змін і філософсько-естетичних шукань. У роботі проаналізовано функціональні особливості метафорики, автологічних, інтертекстуальних елементів, асоціативності у творах Н. Білоцерківцевь. Розкрито найхарактерніші вияви формозмістової єдності творів, основні риси художнього світу доробку авторки, описано синтез у віршах індивідуально-авторських естетичних ідей. Висвітлено специфіку ключових образів, психологізм, медитативність лірики поетеси.

Ключові слова: пейзаж, інтертекстуальність, архетип, архетипний образ, метафора, символ, підтекст, метафора, образ, асоціативність, художність, підтекст, символ, структура, функціональність.

Ачкан Л. С. Поэтика лирики Наталки Белоцерковец. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01. – украинская литература. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2014.

В диссертации впервые рассмотрены основные аспекты поэтики лирики Н. Белоцерковец. Выделены такие уровни поэтики: образно-метафорический, пейзажно-композиционный, интертекстуальный, жанровый, ритмико-версификационный. Проанализированы различные модели архетипических образов первостихий, прослеживается их роль в поэзиях автора: образы земли, воды, огня, воздуха. Исследованы поэтические особенности пейзажа лирики, раскрыта стилевая эволюция в изображении пейзажных картин, что объясняется изменениями в мировоззрении поэтессы под влиянием исторических факторов и философско-эстетических исканий. В работе проанализированы функциональные особенности метафорики, автологических, интертекстуальных элементов, ассоциативности в произведениях Н. Белоцерковец. Выделены различные виды метафоры, основой которых есть сенсорные ощущения. Раскрыты характерные проявления формы стихотворного текста, основные черты художественного мира, синтез индивидуально авторских эстетических идей. Выделены особенности ключевых образов, психологізм, медитативность лирики поэтессы. Исследованы синтезированные классические формы лирики: песнь, кладбищенская поэзия, баллады, элегии, послания, лирические миниатюры, стихотворения-аллегории, верлибр, визуальная поэзия, сонет. Проанализированы ритмометрика стихотворений Н. Белоцерковец, различные виды рим, 2- и 4-стопные стихотворные размеры (ямб, хорей, дактиль, амфибрахий).

Ключевые слова: пейзаж, интертекстуальность, архетип, архетипный образ, метафора, символ, подтекст, метафора, образ, ассоциативность, художественность, подтекст, символ, структура, функциональность.

Achkan L. S. Poetics of Natalka Belotserkovets' lyrics.

The dissertation for getting the scientific degree of candidate of philological sciences according to speciality 10.01.01. – Ukrainian literature. – National M. Dragomanov pedagogical university. – Kyiv, 2014. – Manuscript.

In the dissertation for the first time there have been considered the poetics of Natalka Belotserkovets' lyrics. There have been determined levels of the author's poetics: imagery-metaphorical, landscape-composition, intertextual, genre, rhythmical-versification. Such notions as «archetype», «archetypical image», «symbol», «and mythology» have been delimited. It has been found that in the poetry of N. Belotserkovets the archetypes of the elements (earth, water, fire and air) are metaphorically embodied through the individual author's transformation and subjective vision of the world. In the lyrical text there have been determined peculiarities of archetypical images that characterized the structural-content duality: source and fatal-absorbing element. Different aspects of archetypical images of the elements have been considered; their role in poems of the author is traced. There have been analyzed the models of archetypical images of earth, water, fire and air. The author has defined aesthetic functions of transformed elements in works of N. Belotserkovets. In early lyric there have been defined the main functions of archetypical images: displaying the cyclic recurrence and routine of life, poetic image of nostalgic feelings on the base of memory, embodiment the motives of unity of man and earth. It was found that in contrast to the early lyric the poetry of the 80 – 90 years is characterized by philosophical elements, their sacralization and desacralization, touching upon the problem of the World War II, filing the new artistic personality-nostalgic and socially-realistic content.

The poetic peculiarities of landscape of author's lyric have been researched; the style evolution in depicting of landscape pictures that explained by changes in the outlook of the poet under influence of the historical changes and philosophical-aesthetic tendencies has been traced. In the early works of N. Belotserkovets there have been determined that nature is seen as the embodiment of life itself, infinite and diverse in its manifestation and presents in different aspects (real, symbolic, aesthetic, philosophical, psychological, and historical). In the lyric of the 80 – 90 years there have been determined that the main feature of the landscape is an image of unity which is expressed in interpenetration of different phenomena and events in combining of modernity and history, the new and eternal.

In the work there have been analyzed functional peculiarities of metaphoric, autological and intertextual elements, associatively in works of N. Belotserkovets, method of their internal harmonization. Intertextual connections in the lyric of N. Belotserkovets which can be found in the whole works have been considered. In verses of the author different forms of literary intertextuality that clearly reflected in the poetry of the 80 – 90 years have been defined. There have been traced such types of intertextual connections: «copresence the text in text», paratextuality, metatextuality and hipertextuality. It was defined that intertextual story and images originate from mediaeval legends and works of E. Junger, G. Tabidze, V. Blake, P. Pazolini, P. Picasso.

In the works of the poet there have been defined synthesized classical forms of verse. The lyrics of N. Belotserkovets is characterized by using such genres: songs (lullabies, soldier, lyric, patriotic), cemetery poetry, ballads, elegies, letters, poems

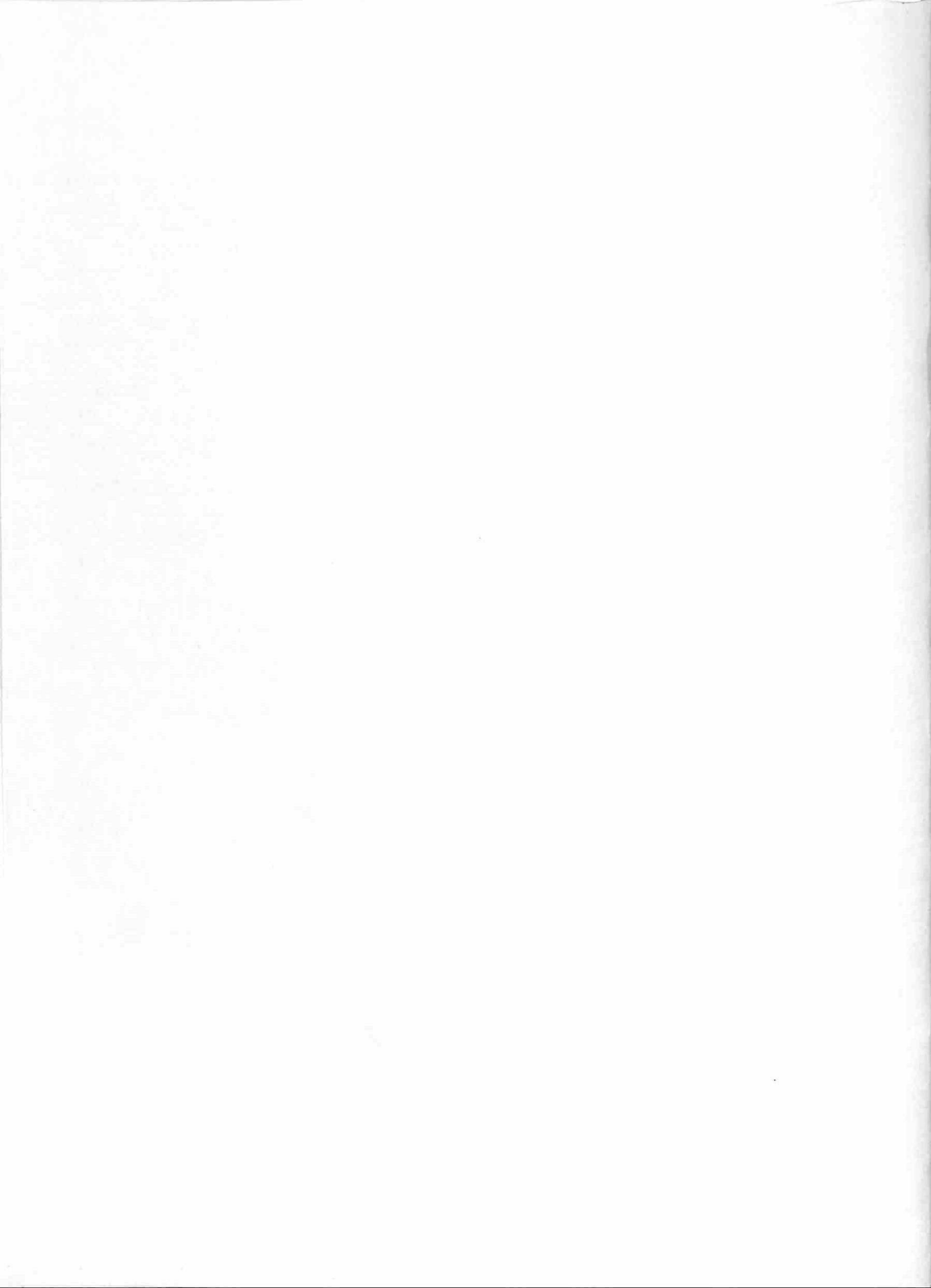
narrative, lyrical miniatures and confessions, verse allegory, political messages, free verse, poetry confessions, sonnet.

There have been studied metaphors which are modeled through the concrete-sensory images. The author has determined some kinds of metaphors: visual, auditory, gustatory, tactile and odorative classes. The largest group of metaphor formations based on visual sensations that due to the perception of information by man through the visual analyzer has been considered. Not so many metaphorical images which are formed on the base of hearing and taste associations that reflect childhood memories, the history of past centuries, relations between people. Metaphors of tactile and odorative classes which have both positive and negative features toughing upon problems of city life and loneliness of being have been researched.

There have been revealed the most characteristic manifestation of form-content unity of works, main features of artistic world of N. Belotserkovets, synthesis in her verses individual-author aesthetic ideas. The specific of key images, psychologism, mediativity of poet's lyric has been considered in the dissertation.

There have been researched the rhythm-melody of N. Belotserkovets' verses that is characterized by using a combination of different types of rhymes 2 and 4 iambic verse sizes (iambic, trochee, dactyl, amphibrach). The difficulty of creating the rhythm poetic in lyric of the 80 – 90 years has been traced. As for means of euphony, it has been defined that used assonance, alliteration and refrain.

Key words: landscape, intertextuality, archetype, archetypical image, metaphor, symbol, subtext, image, association, artistry, structure, functionality.

НБ НПУ

100198256

Підписано до друку 14.05.2014р.
Формат 60x84/16. Гарнітура «Times New Roman». Друк – лазерний.
Папір офсет. Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100 пр. Зам. № 8.

Адреса редакцій:

71100 м. Бердянськ, Запорізька обл., вул. Шмідта, 4
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ДК №2961 від 05.09.2007 р.

